

Informatievaardigheden van studenten ontwikkelen: een vakoverschrijdende aanpak binnen de Associatie K.U.Leuven

Liesbet WILLEKENS is OOF-projectmedewerker en mediatheek-
medewerker in de Katholieke Hogeschool Kempen
liesbet.willekens@khk.be

‘Werken aan informatievaardigheden met flexibel inzetbare leerobjecten’ is de titel van een project in het kader van het Onderwijsontwikkelingsfonds van de Associatie K.U.Leuven (OOF). Het project wil instrumenten aanreiken waarmee in zeer diverse opleidingsonderdelen aandacht kan worden besteed aan de informatievaardigheden² van studenten.

Een OOF-project als start voor samenwerking op diverse fronten

“Het onderwijsontwikkelingsfonds van de Associatie K.U.Leuven financiert onderwijsnoverende en demonstratieve samenwerkingsprojecten op associatieniveau”³. Bibliothecarissen en docenten uit verschillende Associatie-instellingen zijn samen de uitdaging aangegaan om instrumenten te ontwikkelen die de integratie van informatievaardigheden in diverse opleidingsonderdelen ondersteunen⁴.

Goed ontwikkelde informatievaardigheden zijn essentieel voor afgestudeerden in de snel veranderende informatie-maatschappij. Deze competentie bundelt kennis, inzichten, vaardigheden en attitudes om correct, efficiënt en kritisch met informatie om te gaan. Onderzoek en ervaring leren dat studenten deze competentie nooit maximaal kunnen ontwikkelen als de aandacht voor informatievaardigheden beperkt blijft tot één vak, bijvoorbeeld een basisvorming in vakken zoals informatievaardigheden, heuristiek, onderzoeksmethodologie of andere. Het komt nog veel te vaak voor dat studenten een vak informatievaardigheden met succes afwerken, terwijl hiervan niets te merken is in toepassingen in andere vakken achteraf of, erger nog, in de eindverhandeling. Informatievaardigheden kun je je voorstellen als een continuüm. Het is geen kwestie van informatievaardig zijn of niet. Iedereen is in zekere mate informatievaardig in specifieke contexten, zoals opleiding, beroepssector en interessegebied. De ontwikkeling van deze competentie tot een

niveau dat wenselijk is voor afgestudeerden in het hoger onderwijs veronderstelt aandacht, herhaling en verdieping doorheen het curriculum. Verschillende actoren – docenten, opleidingsverantwoordelijken, onderwijsondersteuners waar onder bibliothecarissen – kunnen hier een rol in spelen.

Op weg naar bruikbare producten

Op basis van het uitgangspunt hebben docenten en hun diverse opleidingsonderdelen een cruciale rol in de optimale ontwikkeling van de informatievaardigheden van studenten. Doelstelling van het OOF-project is daarom deze onderwijzers instrumenten aan te reiken. De hoofdbrok van dat aanbod zijn ‘leerobjecten’⁵. Die worden in een community in de digitale leeromgeving Toledo⁶ toegankelijk gemaakt. Voorts vinden docenten er toelichting bij didactische gebruiksmogelijkheden, inspirerende voorbeelden van het gebruik van de leermaterialen en meer informatie rond informatievaardigheden.

Voor de uitvoering van dit project was één projectmedewerker twee jaar lang tegen 80% aan de slag. Een stuurgroep van bibliothecarissen en docenten bracht expertise samen en bepaalde het kader waarbinnen gewerkt zou worden. De leden van de stuurgroep waren verantwoordelijk voor de contacten in de eigen instellingen⁷. Een beperktere kerngroep van één vertegenwoordiger per instelling werkte

nauwer samen met de projectmedewerker. Zij coördineerden de uitvoering van taken in de eigen instelling. Daarnaast werd een beroep gedaan op mensen met een specifieke expertise, waaronder het Toledo-team⁸ en DUO/ICTO⁹.

Leerobjecten, zoals beschreven in het projectvoorstel¹⁰, zijn kleine eenheden leerstof die zelfstandig of gecombineerd ingezet worden om leerdoelen te realiseren. Leerobjecten kunnen in zeer uiteenlopende vormen voorkomen: tekst, oefening, woordenlijst, afbeelding, toetsitem, simulatie... Kenmerkend is vooral de beperkte omvang van de leertijd. Het project beoogde zo klein mogelijke leerobjecten in zeer diverse contexten te kunnen hergebruiken (bv. zeer diverse opleidingen, vakdomeinen, opleidingsonderdelen) zonder dat het leerobject zelf veel aanpassing behoeft. Dit was één van de onderwijsnoverende doelstellingen van het project, naast materiaal aanbieden dat alle mogelijke docenten ondersteunt die actief werken aan de informatievaardigheden van hun studenten.

Het project is gestart met een inventarisatie van bestaand leer materiaal rond informatievaardigheden in de partnerinstellingen en de keuze voor een degelijke en goed bruikbare internationale standaard die concreetiseert welke doelstellingen een student op het vlak van informatievaardigheden moet bereiken. De keuze is gevallen op de ANZILL-CAUL-standaard¹¹, die vertaald werd naar 'Normen voor informatievaardigheden in het hoger onderwijs'. Op basis van de inventarisatie en de Normen zijn prioritaire leerdoelen bepaald. De concrete invulling van een open leerdoel uit de Normen vormde de maximale hoeveelheid leerstof die in een leerobject aan bod zou komen.

Een leerobject met de inhoud van een open leerdoel was apart inzetbaar en kon ook gecombineerd worden met andere leerobjecten met andere open leerdoelen. Op die manier kon een docent ervoor kiezen om zeer beperkt of eventueel uitgebreid informatievaardigheden te verwerken in zijn onderwijspraktijk. Een docent informatievaardigheden kon bijvoorbeeld alle leerobjecten op zijn manier combineren.

Tijdens de testfase bleek echter dat de aparte leerstofeenheden te klein waren. De opsplitsing van leerstof rond informatievaardigheden tot op het niveau van de open leerdoelen en een concrete invulling daarvan in de vorm van diverse leerobjecten, was voor de gemiddelde docent niet relevant. Leerstofeenheden combineren tot een zinvol geheel voor het eigen opleidingsonderdeel veronderstelde een te grote inspanning en te veel inzicht in informatievaardigheden. Een innovatieve aanpak met kleine leerobjecten lijkt enkel zinvol voor docenten met een grote expertise in een zelfde vakgebied. Als zij dergelijke leerobjecten delen en hergebruiken, kan dat bijvoorbeeld tijdswinst opleveren.

De doelstelling van het project is echter om alle mogelijke docenten te betrekken bij de ontwikkeling van de informatie-

vaardigheden van studenten. Hieronder vallen ook heel wat mensen die deze thematiek niet als hun specialiteit beschouwen. Het is belangrijk dat zij daar met een minimale inspanning aandacht aan kunnen besteden:

- de materialen moeten inhoudelijk en vormelijk vlot aansluiten bij de huidige lespraktijk van een docent;
- de meerwaarde die docenten er voor het eigen opleidingsonderdeel kunnen krijgen, moet snel duidelijk (te maken) zijn.

Van docenten leerden we dat zij regelmatig op vergelijkbare problemen botsen rond de informatievaardigheid van hun studenten (zie schema 1). Door die als uitgangspunt te nemen voor de afbakening van de aangeboden leerstof in een leerobject en door verschillende soorten leer materialen aan te bieden, zou het veel eenvoudiger worden om docenten te bereiken. De leerstofeenheden zijn hiermee vergroot en de structurering van de inhoud is daarop afgesteld. De term leerobjecten is nu minder geschikt; ze werkte op zich trouwens drempelverhogend. De leer materialen kunnen nog steeds gecombineerd ingezet worden maar dit is van een andere orde dan bouwsteentjes samenstellen en daarmee een eigen inhoud creëren.

Nog een belangrijk criterium voor de ontwikkelde leer materialen is dat ze inzetbaar moeten zijn in de meest diverse opleidingsonderdelen in het hoger onderwijs. Daarvoor moesten ze eenvoudig aanpasbaar zijn, zowel om ze te laten aansluiten bij het vakdomein als om op het niveau van studenten te kunnen inspelen. De leer materialen – presentaties, leerdoelen, opdrachten, testen – zijn daarom met de gekende programma's PowerPoint en Word aangemaakt; de digitale zelfstudie materialen met het gebruiksvriendelijke Lectora¹². De gelijkenis met PowerPoint maakt dat de meeste mensen vlot eenvoudige aanpassingen kunnen aanbrengen zoals tekstaanpassingen, of het toevoegen of verwijderen van links of afbeeldingen. Tests kunnen zeer intuïtief met formulieren aangemaakt en toegevoegd worden. Enkel voor grotere aanpassingen is een inzicht in het concept *inheritance* nuttig, waarmee een eenmalig toegevoegd kenmerk aan één pagina eenvoudig geërfd kan worden door andere pagina's.

Een licentie voor Lectora is enkel nodig voor wie de zelfstudie materialen wil aanpassen. Het is niet noodzakelijk dat elke docent dat doet. Het in Lectora aangemaakte materiaal kan in verschillende formaten gepubliceerd (bv. SCORM-pakket, html, exe-file) en vervolgens beschikbaar gesteld worden. Voor het gebruik van de afgewerkte zelfstudie materialen door studenten of docenten is geen Lectora-software nodig.

Om de digitale zelfstudie materialen optimaal te integreren in een Toledo-cursus en tegelijk te garanderen dat ze ook functioneren in een andere digitale leeromgeving, moest de gekozen software SCORM-materialen kunnen aanmaken. Het *Sharable Content Object Reference Model* is een geheel van technische afspraken die onder andere de

Vastgestelde tekorten bij de omgang met informatie	Relevant aspect van informatievaardigheden
<ul style="list-style-type: none"> • studenten werken geen echte en eigen oplossing uit voor een opdracht • studenten leveren (onsamenhangend) knip-en-plakwerk af • studenten weten niet hoe of waar te beginnen met een informatieopdracht 	Elementen in een systematische en efficiënte aanpak van een informatieprobleem met het oog op een goede informatieoplossing TOPICS: SCHERPSTELLING VAN EEN INFORMATIEBEHOEFTE, PROBLEEMANALYSE, AANDACHTSPUNTEN BIJ HET ZOEKEN EN VERWERKEN VAN INFORMATIE
<ul style="list-style-type: none"> • studenten beperken zich tot het gebruik van één soort informatiebron terwijl er voor een gegeven opdracht geschiktere informatiebronnen zijn • studenten kennen belangrijke (soorten) informatiebronnen voor het vakgebied niet 	Gebruik van geschikte soorten directe informatiebronnen (o.a. discussielijsten, eindverhandelingen, encyclopedieën, kranten, monografieën, nieuwsgroepen, overzichtswerken, tijdschriften, websites, woordenboeken) TOPICS: KENMERKEN VAN VERSCHILLENDE SOORTEN DIRECTE INFORMATIEBRONNEN EN VERBAND MET EEN INFORMATIEBEHOEFTE EN/OF GEBRUIKSMOGELIJKHEDEN
<ul style="list-style-type: none"> • studenten kennen voor het vakgebied belangrijke zoektools niet • studenten lopen vast in hun zoekproces 	Elementen van efficiënt zoeken TOPICS: BASISVOORWAARDE VAN SCHERPGESTELDE INFORMATIEBEHOEFTE (ZIE HOGER), KEUZE EN GEBRUIK VAN DE MEEST GESCHIKTE SOORT VERWIJZENDE INFORMATIEBRON (BV. INTERNETZOEKMACHINE, BIBLIOTHEEKCATALOGUS, DIVERSE DATABANKEN) EN TECHNIEKEN OM DEZE EFFECTIEF TE BEVRAGEN.
<ul style="list-style-type: none"> • studenten zijn niet kritisch • studenten verwerken niet-relevante informatie in hun werkstukken 	Betrouwbaarheid en bruikbaarheid van informatie TOPICS: ELEMENTEN DIE DE BETROUWBAARHEID VAN INFORMATIE BEPALEN, AFPASSING VAN GEVONDEN INFORMATIE AAN DE SCHERPGESTELDE INFORMATIEBEHOEFTE
<ul style="list-style-type: none"> • studenten verwijzen niet correct, plagieren... • studenten gaan niet correct om met bestaande informatie 	Elementen van correcte verwerking van informatie in schriftelijke werkstukken TOPICS: VERPLICHTINGEN DOOR AUTEURSRECHT, PLAGIAAT, PORTRETRECHT EN ANDERE ASPECTEN VAN CORRECTE OMGANG MET EN WEERGAVE VAN INFORMATIE (BIJVOORBEELD GEVOELIGE INFORMATIE ZOALS PERSOONS- OF BEDRIJFSGEGEVENS)

Schema 1. Op te lossen tekorten in informatievaardigheden bij studenten.

interactie tussen een digitale leeromgeving en een SCORM-pakketje bepalen¹³. Dit is bijvoorbeeld nuttig om testresultaten uit te wisselen.

Docenten kunnen alle leermaterialen terugvinden in een mappenstructuur in de Toledo-community. Het projectvoorstel voorzagt een goede opzoekbaarheid via relevante metadata¹⁴ in een contentmanagementsysteem dat geïntegreerd was in de digitale leeromgeving. Dat was echter niet beschikbaar, maar dit lijkt intussen eerder een troef: het laten opzoeken van leermaterialen veronderstelt immers inzicht van docenten in wat ze nodig hebben. Nu browsset de docent doorheen mappen waarbij hij eerst het soort leermateriaal kiest, eventueel met behulp van een overzicht van didactische gebruiksmogelijkheden (zie schema 2), die onder het titeltje van elk soort leermateriaal beschreven zijn. Vervolgens kiest hij het aspect van informatievaardigheden (zie schema 1) dat het best aansluit bij zijn noden. Een niet te grote hoeveelheid materialen helpt docenten om door de bomen het bos nog te zien.

Met de uitgewerkte instrumenten kunnen verschillende actoren op verschillende manieren aan de slag. Er zijn diverse samenwerkingsvormen mogelijk. De hiernavolgende informatie bundelt best practices en interessante plannen bij de partnerinstellingen.

Werken aan informatievaardigheden

Mogelijkheden voor docenten

Elke docent kan een belangrijke bijdrage leveren aan de ontwikkeling van de informatievaardigheden van zijn studenten. In elk opleidingsonderdeel gaan zowel docenten als studenten immers om met informatie, al is dat vaak op een onbewust en impliciete manier. Een docent is vaak geen vragende partij om naast zijn vakspecifieke opleidingsonderdeel ook aandacht te besteden aan informatievaardigheden. Zijn idee hierover verandert echter snel als de meerwaarde daarvan duidelijk wordt. Dat kan zijn dat hij eenvoudig tekortkomingen van studenten in hun omgang met informatie kan aanpakken. Studenten gaan niet altijd correct, efficiënt of kritisch om met informatie. Dit heeft nadelige effecten op hun inzichten in het vakspecifieke opleidingsonderdeel, in die mate dat docenten zich soms vragen stellen bij het nut van bepaalde opdrachten. In tijden van studentgecentreerd onderwijs en begeleide zelfstudie is de actieve omgang van studenten met informatie echter noodzakelijk voor de meeste opleidingsonderdelen.

De OOF-leermaterialen, die telkens aansluiten bij een veel voorkomend probleem (zie schema 1), kunnen de kwaliteit van het werk van studenten voor vakspecifieke opleidings-

onderdelen helpen verhogen. Docenten kunnen hiermee hun onbewuste verwachtingen over de informatievaardigheden van studenten expliciteren. Wanneer ze ook nog feedback geven, krijgen studenten meer kansen op de ontwikkeling van hun informatievaardigheden. Bij dit alles is het haalbaar noch zinvol dat iedere docent voor zijn vakspecifieke opleidingsonderdeel alle aspecten van informatievaardigheden uitdiept.

Verschillende leermaterialen maken verschillende vormen van explicitering mogelijk. Voor elk aspect van informatievaardigheden (*schema 1*) zijn er:

- PowerPointpresentaties met uitgebreidere uitleg in notitiepagina's;
- zelfstudiematerialen waarmee studenten zich zelfstandig bepaalde kennis, inzichten en vaardigheden eigen kunnen maken of deze toetsen;
- leerdoelen¹⁵ als uitdrukking van de verwachte kennis en vaardigheden;
- open vragen en opdrachten om een specifiek aspect van informatievaardigheden te ontwikkelen;
- gesloten vragen voor een snelle formele toets (bv. multiple choicevragen).

De docent kiest welk leermateriaal het best aansluit bij zijn werkwijze (*schema 2*).

De docent kan gebruikmaken van één soort leermateriaal of meerdere soorten gecombineerd inzetten. Hij kan ze aanpassen zodat het materiaal volledig afgestemd is op zijn noden. Dat kan door vakrelevante voorbeelden te integreren, door niet-relevante stukken achterwege te laten, door stukken in eigen leermateriaal te integreren... Zo realiseert hij een maximale meerwaarde voor het eigen opleidingsonderdeel en kunnen de informatievaardigheden van studenten ten volle ontwikkeld worden in relevante contexten. De aandacht voor informatievaardigheden in zeer diverse opleidingsonderdelen bereidt studenten maximaal voor op de latere beroepscontext.

Mogelijkheden voor opleidingen

Ook opleidingen hebben een belangrijke rol om studenten informatievaardig te laten afstuderen. Dit is in de Associatie K.U.Leuven geformaliseerd in de bamaprofielen.¹⁶ Daarin worden voor de professionele bachelor, de academische bachelor en de master de kenmerkende competenties van afgestudeerden beschreven als uitdrukking van het eindresultaat van een opleiding. Onder andere de algemene competentie 'het verwerven en verwerken van informatie' vind je erin terug. Zij is er in zeer algemene termen uitgedrukt. Daarnaast zijn er de 'Normen voor informatievaardigheden in het hoger onderwijs'¹⁷ die in de Associatie stuurgroep onderwijs en de werkgroep bibliotheken zijn aanvaard en daardoor verwerkt kunnen worden in concrete opleidingsprofielen. Deze normen drukken de algemene competentie al in meer gespecificeerde leerdoelen uit.

De leermaterialen van het OOF-project moeten het samenwerken aan de algemene competentie informatievaardigheden in opleidingen eenvoudiger maken. Zij bieden immers een zeer concrete invulling van wat onder informatievaardigheden verstaan kan worden. Binnen opleidingen kunnen naast werk- en vakgroepen diverse personen een belangrijke rol spelen, met name docenten informatievaardigheden, opleidingscoördinatoren, andere verantwoordelijken voor de invulling van de opleiding, studentenbegeleiders en natuurlijk de docenten.

Samenwerking binnen een opleiding is mogelijk rond verschillende zaken:

- het gebruik en aanbod van OOF-leermaterialen, al dan niet in aangepaste versie. Hiermee is ook een explicitering naar alle docenten mogelijk van wat zij van studenten mogen verwachten;
- de terbeschikkingstelling van een opleidingsrelevante versie van het zelfstudiemateriaal voor heel de opleiding (docenten én studenten) in een cursus in de digitale leeromgeving;
- vorming voor de collega's over wat van studenten verwacht mag worden en eventueel een bondige toelichting over wat ze geleerd hebben in een basisvorming informatievaardigheden.

Dergelijke samenwerking leidt tot goed geïnformeerde docenten en studenten, die snel gebruik kunnen maken van materialen als dat nodig is. Voor studenten wordt het verband duidelijk tussen al wat zij doorheen de opleiding leren rond informatievaardigheden en zij leren teruggrijpen naar het geleerde. Docenten krijgen meer zekerheid en kunnen met overtuiging hun studenten aansturen, ook voor zaken die zij hen niet zelf aanleerden.

In een eerste fase kan een dergelijk informatief en ondersteunend aanbod vrijblijvend zijn. In een latere fase is het nuttig om aandacht te besteden aan een geleidelijke en systematische ontwikkeling van de informatievaardigheden van studenten doorheen het curriculum en dus verder te gaan dan toevallige, individuele *best practices*, al dan niet op basis van gedeeld materiaal.

Een inventarisatie van de in de opleidingsonderdelen aanwezige omgangsvormen met informatie en de eventuele problemen, kan een nuttige basis vormen voor een systematische ontwikkeling van informatievaardigheden doorheen het curriculum. Tijdens de inventarisatie kan ook gepeild worden naar vormingsnoden van docenten. Het kan drastische omvorming van de opleiding met veel extra werk voor docenten helpen vermijden. Er kan immers bekeken worden hoe een logische opbouw mogelijk is door een explicitering van wat al gebeurt. Een opleiding kan ook van nul beginnen of kan nieuwe keuzes maken.

Bij een beredeneerde integratie van informatievaardigheden doorheen het curriculum zijn de volgende vragen relevant. Moeten alle aspecten van informatievaardigheden in een

Soort leermateriaal	Werkwijze van docent: voorbeelden
PowerPointpresentatie	<p>IN EEN VAKINHOUDELIJKE LES De docent kan naast vakinhouden ook meer informatie geven over (een) informatiebron(nen), techniek(en), redenering(en), strategie, dienst... waarvan hijzelf gebruikgemaakt heeft bij de voorbereiding van die les. De PowerPointpresentatie helpt om de eigen aanpak te expliciteren. Door de explicitering van de eigen werkwijze, ontwikkelt het inzicht van studenten niet enkel op vakinhoudelijk vlak, maar ook m.b.t. de benodigde informatievaardigheden om zich zelf rond dit onderwerp te informeren en om met vakspecifieke informatie om te gaan.</p> <p>BIJ EEN INLEIDING OP EEN OPDRACHT De docent kan met de gekozen PowerPointpresentatie een aantal aandachtspunten voor het goed uitvoeren van de opdracht oprispen of uitleggen. Hierdoor kan de kwaliteit van het studentenwerk verhogen.</p> <p>BIJ FEEDBACK OP EEN OPDRACHT De docent kan vastgestelde tekorten bij de groep bondig bespreken met een presentatie. Feedback is essentieel bij elke opdracht.</p>
Zelfstudiemateriaal	<p>De docent kan studenten verwijzen naar zelfstudiematerialen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • als voorbereiding op of ondersteuning bij een opdracht • na een vastgesteld tekort in een opdracht • voor het zelfstandig doornemen van een stuk leerstof over informatievaardigheden
Leerdoelen	<p>De docent gebruikt deze als basis:</p> <ul style="list-style-type: none"> • om studenten te informeren over wat verwacht wordt • voor het uitwerken van leermaterialen en evaluatie • voor afspraken in opleidingen
Open vragen en opdrachten	<p>De docent wil studenten activeren door:</p> <ul style="list-style-type: none"> • studenten bepaalde leerinhouden of vaardigheden zelfstandig te laten verwerven en hen tegelijk aandacht te laten schenken aan bepaalde aspecten van informatievaardigheden • studenten een opdracht te laten uitvoeren als voorbereiding voor een les • een les (inter)actiever te maken
Gesloten vragen	<p>De docent peilt naar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • de inzichten van studenten over een bepaald aspect van informatievaardigheden (bv. om de nood aan onderwijs rond een bepaald aspect in te schatten of als evaluatie) • een evolutie in de inzichten van studenten door een test vóór en na een bepaalde onderwijsactiviteit over informatievaardigheden

Schema 2. Leermaterialen en hun gebruiksmogelijkheden.

eerste jaar uitgebreid aan bod komen (bv. in één opleidingsonderdeel of verspreid over meerdere opleidingsonderdelen) of zijn zwaartepunten in verschillende jaren interessanter? Hoe worden herhaling, geleidelijke verdieping en afnemende sturing ingebouwd? Het is immers de bedoeling dat afgestudeerden volledig zelfstandig goed omgaan met informatie. Afspraken en taakverdeling zijn hiervoor essentieel.

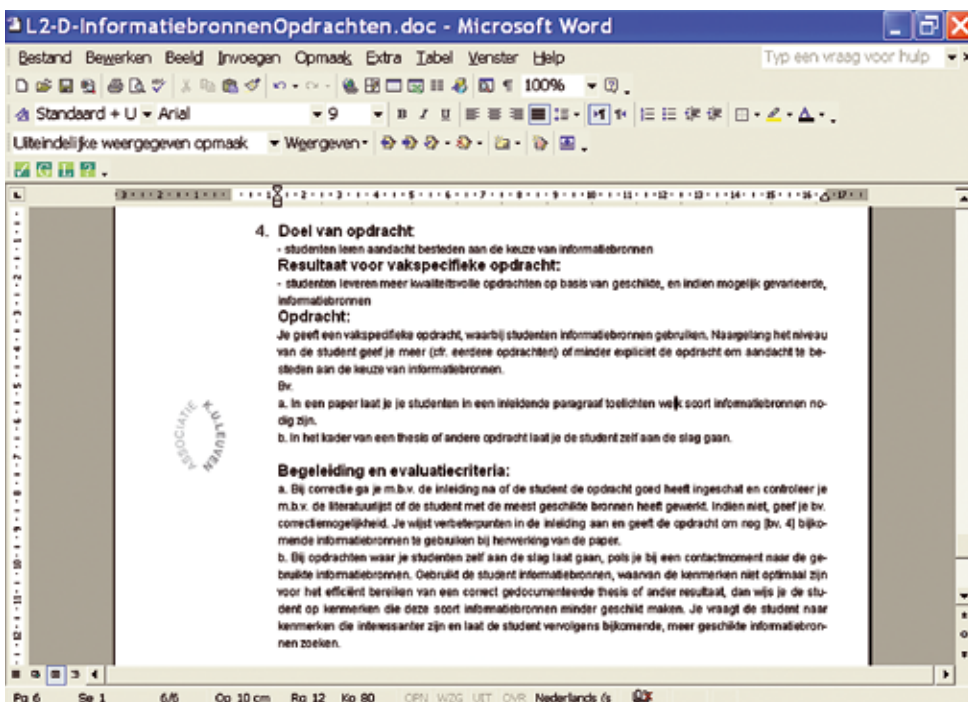
Een opleiding moet geleidelijk werken aan een systematische integratie van informatievaardigheden in het curriculum. Dit is de manier waarop onderwijsnoverende projecten zich succesvol kunnen verspreiden. In het begin ligt het zwaartepunt het best bij deelgroepen in het docentenkorps

die openstaan voor het werken aan informatievaardigheden. Hun *best practices* kunnen bijdragen aan de verdere verspreiding. Het (te snel) betrekken van niet-geïnteresseerden zal eerder negatief werken. Tijdens dat proces moet naast informatie ook ondersteuning voorzien worden (bv. vorming, beschikbaarheid van praktische hulp). Voorts is een positieve, geïnteresseerde houding van leidinggevendend stimulerend.

Mogelijkheden voor bibliothecarissen

Bibliothecarissen zijn één groep van onderwijsondersteuners die op zeer diverse manieren hun steentje kunnen bijdragen aan een geleidelijke integratie van informatievaardigheden in het curriculum. De onderwijsondersteunende rol van de universiteits- en hogeschoolbibliotheken van de Associatie K.U.Leuven is geformaliseerd in een gelijknamig document dat uitgewerkt is door de projectcel informatievaardigheden en digitale leeromgeving van de Associatie (nu deelgroep DIDL) en de werkgroep bibliotheek en onderwijs van de Universiteitsbibliotheek K.U.Leuven. Eén actueel daarin is de 'Integratie van informatievaardigheden in bachelor- en masteropleiding'. Hiervoor bieden bibliotheken klassieke bibliotheekproducten en -diensten (bv. handleidingen, informatiebronnen, vorming) die het werken aan informatievaardigheden ondersteunen. Daarnaast bepaalt het document dat een goede communicatie met docenten belangrijk is, evenals materialen voor informatievaardigheden die eenvoudig inzetbaar zijn voor docenten.

Vooral dit laatste vormt een nieuwe uitdaging voor heel wat bibliothecarissen. Net zoals voor andere bibliotheekdiensten en -producten zal een aanbod alleen niet volstaan voor een maximaal gebruik. Bibliothecarissen zullen de onderwijswereld op verschillende manieren moeten bereiken. Het is nuttig als zij een strategie voor de eigen instelling ontwikkelen. Een gefaseerde

Boven:
 Voorbeeld van een zelfstudiemateriaal: studenten nemen lineair alle uitleg door of pikken er gericht die zaken uit die ze nodig hebben. Een zelftest kan hen daarbij helpen.

Onder:
 Voorbeeld van een opdracht: docenten kunnen deze opdrachten eenvoudig aan hun bestaande vakspecifieke opdracht koppelen en krijgen ook begeleidings- en evaluatiecriteria om te kunnen waken over de goede uitvoering door studenten.

aanpak met aandacht voor verschillende doelgroepen (bv. personeelsleden in het algemeen, geïnteresseerde docenten en andere betrokkenen bij de opbouw van een opleiding) is interessant. Fasen daarin zijn: het creëren van een aanbod, de aandacht trekken, informeren, ondersteunen en samenwerken. Hiervoor kunnen acties en producten worden opgesteld.

Het meest productief, ook voor de bibliothecaris, is om in de strategie meer gewicht te geven aan doelgroepen die openstaan voor het werken aan informatievaardigheden. Hun *best practices* leiden mogelijk tot een multiplicatoreffect. Het opnemen van bestaande communicatiekanalen in de strategie kan ook zinvol blijken. Op die manier kunnen de niet-bibliotheekklanten die openstaan voor het thema, ook bereikt worden. Denk bijvoorbeeld aan de aankondiging van workshops rond informatievaardigheden via instellingskanalen die ook een ander navormingsaanbod bekendmaken. Geleidelijkheid blijft het sleutelwoord tot succes. Zo kan de bibliotheek samen met opleidingen groeien naar een systematische aanpak en een gestructureerde integratie van informatievaardigheden in curricula. Het is evident dat een goede strategie ook rekening moeten houden met de personeelsruimte in de eigen instelling.

Aanbod van producten en diensten rond informatievaardigheden

Een bibliothecaris kan materialen rond informatievaardigheden (bv. OOF-leermaterialen) beschikbaar stellen voor verschillende doelgroepen, zoals enkel onderwijspersoneel, of voor een bredere groep waarvan ook studenten deel kunnen uitmaken.

Associatiedocenten vinden in de Toledo-community 'Instrumenten voor informatievaardigheden' leermaterialen en kunnen er zaken uitwisselen. Bibliothecarissen kunnen dit aanbod zichtbaar maken in de eigen instelling. Bibliotheken kunnen ook eigen instellingsversies van de OOF-leermaterialen beschikbaar maken, met bijvoorbeeld links naar de eigen collectie of met terminologie afgestemd op de gebruiken in de eigen instelling. Ook het omgekeerde is mogelijk: de in de leermaterialen gebruikte terminologie kan consequent doorgevoerd worden in bestaande bibliotheekgidsen of op de bibliotheekwebsite. Digitale zelfstudiematerialen kunnen in een instellingsversie aangeboden worden via een Toledo-community of een bibliotheekwebsite, zodat ze vlot bruikbaar zijn voor docenten en studenten.

De expertise van de bibliothecaris rond informatievaardigheden is een ander belangrijk element van het aanbod. Als hij een goede kennis heeft van materialen over informatievaardigheden en van hun gebruiksmogelijkheden, kan hij een afgestemd aanbod doen als de gelegenheid zich voordoet.

Aandacht vestigen op informatievaardigheden

Een potentieel geïnteresseerd publiek kan geleidelijk groeien door acties op geregelde tijdstippen: aanwezigheid op onderwijsbeurzen met een poster, flyers of stand, publicaties in instellingspublicaties of berichtjes op een bibliotheekblog.

In deze communicatie wordt dan telkens gewezen op de meerwaarde van informatievaardigheden voor de student, de docent of de maatschappij. Door het thema in de belangstelling te houden, kunnen bibliothecarissen ook een essentiële welwillendheid bij sturende organen in de instelling verkrijgen.

Informeren

Het belang van degelijk informeren over informatievaardigheden kan niet overschat worden. Er bestaan heel wat misverstanden over welke lading de term informatievaardigheden dekt (bv. onterechte gelijkstelling met ICT-kennis en -vaardigheden). Informeren kan via zeer diverse kanalen, onder meer vormingssessies zoals presentaties of workshops.

Een belangrijk actiepoint is het informeren van collega-bibliothecarissen die geen specifieke verantwoordelijkheid hebben inzake informatievaardigheden en het bibliotheekaanbod daarover. Baliemedewerkers kunnen docenten basisinformatie bezorgen over het bibliotheekaanbod en kunnen studenten begeleiden bij de ontwikkeling van hun informatievaardigheden. Heel wat vragen van studenten aan de balie wijzen op een gebrek aan bepaalde informatievaardigheden. De balieverantwoordelijke kan ze snel op weg zetten door te verwijzen naar het materiaal dat handelt over het punt waarop de student vastloopt. Studenten krijgen meer ontwikkelingskansen door bijvoorbeeld zelf een zoekopdracht met resultaat uit te voeren in een catalogus, dan door de bereidwillige hulp van een bibliothecaris die alles snel zelf opzoekt voor de student.

Ondersteunen

Docenten voelen zich op heel wat vlakken onzeker als het gaat over aandacht besteden aan de informatievaardigheden van hun studenten. Bibliothecarissen kunnen nagaan op welke problemen docenten botsen en waar ze hulp kunnen gebruiken. Ze kunnen daarvoor een aangepast aanbod ontwikkelen.

De in het OOF-project ontwikkelde zelfstudiematerialen zijn gemaakt met de software Lectora. Docenten die ze willen aanpassen aan de opleiding, zijn mogelijk geïnteresseerd in een korte handleiding, een hands-on sessie, hulp bij het invoeren van wijzigingen... De bibliothecaris kan hiervoor zelf een beperkt aanbod uitwerken of afspraken maken met ICT-onderwijsondersteuners.

Docenten vragen zelf soms naar didactische ideeën over het werken aan de informatievaardigheden van hun studenten of het aanpassen van hun werkwijze. Hieraan beantwoorden vormt een nieuwe rol voor heel wat bibliothecarissen. Samenwerking met andere onderwijsondersteuners en bijscholing zullen helpen om docenten te adviseren.

Samenwerken

Elk contact met docenten biedt ontwikkelingskansen aan de bibliothecaris. Het zo verworven inzicht in het onderwijs en

in de expertise en noden van docenten maakt het mogelijk tot steeds rijkere vormen van samenwerking te komen. De informatietechnische expertise van bibliothecarissen en de didactische en vakspecifieke expertise van docenten verrijken elkaar.

Eerste vormen van samenwerking ontstaan vaak met individuele docenten die hun studenten op een kwaliteitsvolle manier informatieopdrachten willen laten uitvoeren. Een samenwerking met individuele docenten, vakgroepen of opleidingen met het oog op de integratie van informatievaardigheden in losse opleidingsonderdelen, kan uitgroeien tot de medewerking aan een gestructureerde integratie van informatievaardigheden in het curriculum. De uitbouw van een verticale groeilijn van een eerste naar een laatste jaar en daarnaast aandacht voor herhaling en verdieping door integratie in zoveel mogelijk opleidingsonderdelen zijn aan te bevelen.¹⁸

De rol die de bibliothecaris vervult, kan sterk variëren: van overleg en uitwisseling over medewerking aan leermaterialen tot actieve verantwoordelijkheid voor de vorming van studenten. Zeker wanneer de personeelsruimte beperkt is, is een strategie van *train-the-trainer* interessant.

Toekomst

De mate waarin Associatie-bibliotheken informatievaardigheden al in hun takenpakket hebben opgenomen, verschilt sterk. Het aanbod van OOF-leermaterialen en workshops rond het gebruik ervan voor docenten van de eigen instelling kan een bescheiden maar degelijke start vormen in een geleidelijk groeiproces voor heel wat bibliotheken die tot nog toe ruimte of expertise misten om aan informatievaardigheden te werken.

Naast een middel voor communicatie en afstemming in de eigen instelling kunnen de OOF-producten en -contacten ook een basis vormen voor verdere samenwerking en expertisedeling met betrekking tot informatievaardigheden tussen de verschillende Associatie-instellingen. Mogelijkheden zijn het delen van materialen, het samenwerken aan materialen die het werken aan informatievaardigheden ondersteunen zoals handleidingen of het creëren van een vormingsaanbod.

Voor bibliothecarissen biedt DIDL een forum voor samenwerking. Deze groep zal moeten bepalen hoe het OOF-project wordt opgevolgd. Voor sterk gelijkende opleidingen in de verschillende Associatie-instellingen is de verkenning van samenwerkingsmogelijkheden nuttig. Door de samenwerking tussen verschillende actoren (docenten, opleidingsverantwoordelijken, bibliothecarissen en andere onderwijsondersteuners) in de eigen instelling en over de instellingen heen kunnen verder kwaliteitsvolle informatievaardighedenproducten en -diensten ontwikkeld worden, die mee zorgen voor een hoogstaande invulling van een krachtige leeromgeving.

Noten

1. Dank aan alle partners van het OOF-project voor wat ik van en met hen mocht leren. Dit artikel is daarvan een weerslag.
2. Deze competentie omvat het geheel van kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes nodig voor het vaststellen van informatiebehoefte, voor het efficiënt terugvinden van relevante informatie, het evalueren en het effectief en correct gebruiken van informatie.
3. <http://associatie.kuleuven.be/personeel/onderwijs/oofonds.htm>.
4. <http://associatie.kuleuven.be/personeel/onderwijs/biboof.htm>.
5. Zie verder in het artikel hoe leerobjecten uiteindelijk zijn ingevuld in het project. Onder andere door een evolutie in de invulling en doordat de term bij docenten onbekend is, is het beter om verder over leermaterialen te spreken. Moeilijke en onduidelijke terminologie werkt immers drempelverhogend.
6. De digitale leeromgeving die in de Associatie K.U.Leuven wordt gebruikt, is Blackboard en heeft de naam Toledo. De Toledo-community heet 'Instrumenten voor informatievaardigheden'.
7. Enkele departementen en faculteiten van de Katholieke Hogeschool Kempen (penvoerende instelling), de Hogeschool voor Wetenschap en Kunst, de Katholieke Hogeschool Brugge-Oostende en de Katholieke Universiteit Leuven. Voor details zie projectvoorstel http://associatie.kuleuven.be/personeel/onderwijs/docu/biboof_projectvoorstel.pdf.
8. <http://toledo.kuleuven.be/>.
9. <https://www.kuleuven.be/duo-icto/index.php>.
10. http://associatie.kuleuven.be/personeel/onderwijs/docu/biboof_projectvoorstel.pdf.
11. Australian and New Zealand Information Literacy Framework: principles, standards and practice van het Australian and New Zealand Institute for Information Literacy (ANZILL) en van de Council of Australian University Librarians (CAUL). Bundy, A., (ed.) Australian and New Zealand Information Literacy Framework: principles, standards and practice (Second edition). - Adelaide: Australian and New Zealand Institute for Information Literacy, 2004. Gevonden op 8 februari 2006 op het internet: <http://www.anzill.org/resources/Info%20lit%202nd%20edition.pdf>. Gevonden op 19 april 2006: <http://www.caul.edu.au/info-literacy/InfoLiteracyFramework.pdf>. In het eerste tussentijdse rapport van het OOF-project wordt de keuze voor de standaard verantwoord: <http://associatie.kuleuven.be/personeel/onderwijs/docu/OOFInformatievaardighedenTussentijdsRapport1.pdf>.
12. <http://www.trivantis.com>.
13. Zie voor meer informatie <http://www.surffoundation.nl/documents/DI.PROC.252.HandboekTechnologieenStandaarden,Versie3.1.pdf> (p. 7).
14. Meer informatie rond metadata voor leerobjecten is o.a. te vinden in Chris Peeters, Naar een Vlaams applicatieprofiel voor ontsluiting van leerobjecten, in: Bibliotheek- & archiefgids, 83 (2007) 6; p. 3-9.
15. Het gaat om meer concreet en specifiek geformuleerde leerdoelen dan de open leerdoelen uit de 'Normen voor informatievaardigheden in het hoger onderwijs'. De uitdrukking van deze gesloten of gematigd open leerdoelen gebeurt aan de hand van de taxonomie van Romiszowski. Met deze doelstellingentaxonomie kunnen voor alle wenselijke bekwaamheidsniveaus (nl. een basis van reproductieve en inzichtelijke kennis met een bovenbouw van cognitieve, psychomotorische en affectieve vaardigheden) gesloten of gematigd open leerdoelen geformuleerd worden. In het OOF-project ligt de nadruk op kennis en cognitieve vaardigheden.
16. https://associatie.kuleuven.be/wg/groepen/intranet/Eindverslag_werkgroep_bamaprofielen_def.pdf.
17. Voor meer informatie zie <http://associatie.kuleuven.be/personeel/onderwijs/biboof.htm>.
18. Bijvoorbeeld: Schallier, Wouter, Information Literacy in academic curricula – a case study of integration at the biomedical faculties of K.U.Leuven University; EAHIL workshop, Kraków (Polen), 12-15 september 2007. <http://www.bm.cm-uj.krakow.pl/eahil/proceedings/oral/Schallier.pdf>.

SAMENVATTING

In het OOF-project 'Werken aan informatievaardigheden met flexibel inzetbare leerobjecten' werken bibliothecarissen en docenten samen aan instrumenten die de integratie van informatievaardigheden in diverse opleidingsonderdelen ondersteunen. De informatievaardigheid van studenten kan immers niet ten volle ontwikkeld worden door eenmalige aandacht in het curriculum. Diverse leermaterialen die het voor docenten eenvoudig maken om verwachtingen over informatievaardigheden te expliciteren zijn een belangrijk product van het OOF-project. Belangrijke sleutels tot succes, vormen de samenwerking van verschillende actoren (docenten, opleidingsverantwoordelijken, bibliothecarissen en heel wat andere onderwijsondersteuners) en een geleidelijke groei in het werken aan informatievaardigheden.

ABSTRACT

During the OOF-project 'Working on information literacy with easy-to-use learning objects', both librarians and teachers joined forces to develop tools for supporting the integration of information literacy in various courses. Non-recurring attention to students' information literacy has proven to be vastly insufficient. An important result of the project are tools that make it easier for teachers to express their expectations of the information literacy of their students. Valuable keys to success are the cooperation of various agents (teachers, curriculum coordinators, librarians and other supportive personnel) and the gradual growth in working on information literacy.

Bruynzeel bibliotheek- & archiefoplossingen

Focus op comfort, gemak en veiligheid

Heizel Esplanade b50
1020 Brussel
02 479 42 42
info@bruynzeel-storage-systems.be
www.bruynzeel.org